

KNJIŽNA RECENZIJ

Mojca Urek (2005)

Zgodbe na delu: Pripovedovanje, poročanje in zapisovanje v socialnem delu

Ljubljana: Založba / *cf., 319 str., ISBN 961-6271-76-8

Socialno delo temelji na zgodbah ljudi, ki so na različne načine prišli v stik s kakšno službo ali storitvijo. Osebne zgodbe, ki jih ljudje pripovedujejo strokovnjakinjam, niso le posnetek situacije, v kateri se nahajajo, temveč so način predstavitve in zato sredstvo za oblikovanje osebne identitete. Vsaka zgodba je tudi interpretacija dogajanja in ne le posnetek kronologije dogodkov. Govorjena beseda pripomore k temu, da zgodbe bolje razumejo tudi pripovedovalci sami, čeprav jo pripovedujejo zato, da bi jo predstavili drugim. Zgodbe so tudi v središču socialnega dela. Zgodbe poslušamo, pripovedujemo drugim, si jih zapisujemo, prenašamo naprej in spreminjamo. Dojamemo jih skozi lasten spekter vednosti, izkušenj in prepričanj. S tem, kako zgodbo zapišemo ali jo povemo drugim, vplivamo na to, kakšno mnenje si bodo ustvarili o avtorju, avtorici (uporabniku, uporabnici). Zapisovanje in poročanje torej nista objektivni in nevtralni strokovni opravili, ki posnameta gola dejstva, temveč sta že interpretaciji tistega, kar nam je kdo pripovedoval.

Pomembno se je zavedati, da zgodbe poslušamo in dojemamo z zadržkom, ker se zavedamo prehajanja med dejstvi, domišljijo in interpretacijami. Prepričljivost zgodbe je odvisna tudi od spretnosti pripovedovalca in njegove interakcije s poslušalcem. Resničnost zgodbe postane odvisna od interakcijskih pogojev pripovedovanja in poslušanja, od pogajanja o osebnih pomenih iz vsakdanjega življenja. V interakcijskem socialnodolovnem odnosu zgodba ni odvisna le od spretnosti pripovedovalca, temveč tudi od spretnosti spraševalca. Socialno delo je namreč poglobilo interes za teorijo o narativnem tedaj, ko je družboslovje odkrilo pomembnost »majhnih zgod«, in sicer po razpadu ideje o racionalnosti (objektivnosti) zgodovine in znanosti nasploh, ko »prihaja v ospredje znanstvenega interesa

mnoštvo ‚lokalnih‘ racionalnosti – etničnih, spolnih, verskih, kulturnih ali estetskih manjšin, ki so tako dobile priložnost spregovoriti v svojem imenu« (str. 16). Socialno delo je s tem pridobilo priložnost, da »skritim glasovom« omogoči dostop do javnosti ter tako prispeva k njihovi krepitvi. Vendar lahko prispeva tudi k povečanju premoči stroke nad ljudmi, ko s svojo interpretacijo zgodbe oblikuje negativne like in prispeva k zmanjševanju moči uporabnikov. Konstrukcija negativnega lika se uporablja kot argument za doseg kakšnega cilja, na primer, ko želijo strokovne delavke in delavci zaščititi otroke, za katere domnevajo, da jih starši zanemarjajo ali ogrožajo. Avtorica opiše primer, ko so neko žensko konstruirali kot alkoholičarko, nemarnico, »ki kadil in ima močan vonj«, poleg tega pa je tudi psihiatrična bolnica. Tako osebna stiska postane obremenilni dokaz za nekompetentnost, ki je tudi sredstvo za diskreditacijo in odvzem pravice glasu.

Po krajšem zgoščenem uvodu, kjer avtorica pojasni ključne pojme in koncept narativnega, nadaljuje pripoved s prikazom področij, na katere se lahko narativna analiza v socialnem delu nanaša. Za prikaz uporablja osebne zgodbe ljudi, ki so bili obravnavani v kateri od socialnih služb. Tako želi dokazati zanimivo tezo, da se socialno delo konstituira prav skozi svojo pripovednost. V prvem poglavju z naslovom »Narativna konstrukcija socialnega dela: Ustvarjanje primera« avtorica na primeru Ane pokaže, kako se ustvari negativen lik neprimerne matere, ki legitimira postopke strokovnih delavk in delavcev. Še več, zdi se, da se Ana čez čas s pripovedjo poistoveti, sebe začne razumevati tako, kot o njej govorijo drugi. Avtorica se pri tem osredotoči na pripoved, ki se dogaja v interakciji z drugimi, tudi s sodiščem, kjer zgodba socialne delavke bistveno vpliva na obsodbo Ane. Na koncu poglavja so nanizane

tehnike pripovedovanja zgodb, ki bi (če bi bile uporabljene) lahko vplivale na povsem drugačen potek Aninega življenja. V drugem poglavju se avtorica loti pisnih virov pripovedi oziroma dokumentiranja in zapisovanja in pri tem opozori na dve plati zapisovanja; ena je represivna, ko zapisovanje uporabnike popolnoma izključuje in pri konstruiranju lika popolnoma prevladajo strokovnjaki, druga pa je nasprotna, ko poskuša zapisovanje čim bolj verno slediti zgodbi uporabnika, ki v zapisovanju sodeluje in tako obdrži nadzor nad pripovedjo o sebi. Pripoved lahko torej hkrati »zatira in osvobaja«, kot se izrazi avtorica. Moč se odrazi v vseh fazah dokumentiranja, tako v interpretaciji kot v reprezentaciji zgodb. Tako zapisovanje že postaja eden od načinov socialnodelovne intervencije oziroma postopka. Še več, zapisovanje je bilo v zgodovini socialnega dela bistven element profesionalizacije, ki je dokazovalo strokovno usposobljenost. Dobro zapisovanje je dokazovalo dobro strokovnost, ker so zapise razumeli kot objektivno in nepristransko beleženje. Dobri zapisi so bili tisti, ki so reflektirali zmožnost kategoriziranja in uporabljanja sofisticiranih izrazov, zlasti medicinskih. Obvladovanje kategorij in medicinskega označevanja je pomenilo tudi objektivnost in nepristranskost zapisovalk in zapisovalcev. S to dilemo se socialno delo ukvarja še danes, čeprav v nekoliko drugačnih okoliščinah, ko se miti objektivne znanosti razblinjajo. Tako tudi objektivnosti zapisovanja ni, saj je vsako zapisovanje že interpretacija. Avtorica zato kot možno dobro prakso zapisovanja ponudi možnost zapisovanja dveh zgodb, uporabnikove in strokovnjakinjine, ki potem v procesu pogajanja določita poti, kako naprej. Avtorica opozori še na zakonske in upravne podlage zapisovanja. V naslednjem poglavju z naslovom »Pripoved v dokumentarnem polju: Zapisovanje primerov« se osredotoči na kontekste, v katerih se zgodbe dogajajo, in na življenjske zgodbe, ki jih v teh kontekstih pripovedujejo uporabniki. Bolj podrobno opiše biografsko in etnografsko metodo, ki jo ponazori na primerih iz svoje prakse. Poglavje je bogati opremljeno s pripovedmi ljudi in njihovimi zgodbami. V naslednjih poglavjih se avtorica

nekoliko odmakne od vsakdanjih pripovedi ljudi in se usmeri v določanje mesta pripovedi v sveto vanem in terapevtskem delu, kjer je pomembno izhodišče »resnice« (posameznik ima na voljo več zgodb o sebi) in identitete (možnost uporabe različnih avtobiografij), in potem v raziskovalnem delu, kjer premisli razmerje med kvalitativno in kvantitativno metodologijo in govori o mestu, ki ga ima ena in druga vrsta v družboslovju. Poudarek poglavja je na narativni analizi in uporabi te analize v socialnem delu. Vmesno poglavje z naslovom »Pripovedovanje kot upor« obravnava pripoved kot sredstvo ali način upora, pri čemer se osredotoči na skrite glasove, ki so dobili pomen šele z uporabo sodobnih metod, usmerjenih na »majhne zgodbe«. Avtorica navaja po Plummerju, da je »moč, da poveš svojo zgodbo s svojimi pogoji ali je ne poveš, del političnega procesa« (str. 222). Moč povedati zgodbo je lahko enaka moči vplivanja na potek lastnega življenja, kar je še posebno pomembno za zatirane skupine ljudi. Zgodbe zatiranih vsekakor decentrirajo veljavne in prevladujoče kolektivne spomine.

Podobno bi lahko ugotovili tudi za pričujočo knjigo. Gre za delo, ki bo vsekakor imelo učinek na strokovne prakse v socialnem delu. Ne gre namreč le za teoretiziranje, premišljevanje in prepisovanje iz relevantne literature, temveč je poglobljeno delo, ki je bogato ilustrirano z vsakdanjimi praksami pripovedovanja, zapisovanja in dokumentiranja z različnih pozicij, tako strokovnih kot uporabniških. Avtorica na konkretnih primerih pokaže to, kar je premislila na teoretski ravni. Pokaže tudi, kako je socialno delo sposobno hkrati ustvarjati kompleksno teorijo na povsem primerljivi ravni z ostalimi družboslovnimi in humanističnimi disciplinami. Nima ambicije, da bi podala natančna navodila za dobro zapisovanje, poslušanje in pripovedovanje, obširno in s poglobljeno analizo socialnodelovne dokumentacije pa predstavi primere dobrih in slabih praks. Knjiga je pisana tekoče, v razumljivem jeziku in zato dostopna širšemu krogu bralk in bralcev, ne le tistim iz kroga socialnih delavk in delavcev.

Vesna Leskošek